

“Saliggjørelesens orden” i roseniansk sjelesorg¹

En undersøkelse av Gudmund Vinskeis brevsjelesorg
i *Ungdom og Tiden*
1972-1985

Av Dosent Egil Sjaastad²

Fjellhau Internationale Høgskole Oslo

ESjaastad@fjellhaug.no

Resume:

Blant rosenianske forkynnere i siste halvdel av 19-hundretallet er misjonæren og forkynneren Gudmund Vinskei i fremste rekke. Han fikk bety mye, ikke minst gjennom svar på brev til ungdomsmagasinet *Ungdom og Tiden*. *Virkelig fri* og *Alt i Kristus* er karakteristiske formuleringer

¹ Artikkelen har tidligere vært publisert som fagfellebedømt artikkel: Egil Sjaastad, 2013, «'Saliggjørelesens orden' i roseniansk sjelesorg», i *Tidsskrift for Praktisk Teologi* 1–2013 (s. 14–29). Artikkelen gjengis med tillatelse fra redaksjonen.

² Egil Sjaastad er dosent i Praktisk Teologi ved Fjellhaug Internasjonale Høgskole (FIH) i Oslo. Sjaastad er vokst opp i et roseniansk preget misjonsmiljø i Midt-Norge og fikk tidlig interesse for sanger og salmer. Han har skrevet en rekke kortere populærvitenskapelige artikler om salmedikere, og to faglige artikler om Lina Sandells sanger. Han har dessuten skrevet bl.a. tre andaktsbøker, en vitenskapelig biografi om fagteologen Carl Fr. Wisløff og en lærebok i homiletikk.

han satte som boktitler på to av bøkene sine. Målet for Vinskeis brevsjelesorg var å løse de unge fra selvstrevet så de fant hvile i det som Jesus har tilveiebrakt. Dette forutsetter en erfaring av at en selv 'går konkurs'. Slik sett blir det i Vinskeis sjelesorg liksom hos Rosenius derfor likevel en "oppskrift" på hvordan nå fram til sann frelsesvisshet, en slags 'saliggjørelsens orden'.

Keywords:

Vinskei – Rosenius – vekkelser – åndelig frigjøring – brevsjelesorg – kjødet – anfektelse.

Innledning

NLMs ungdomsmagasin, *Ungdom og Tiden* (U og T), hadde fra midten av 1970-tallet over 20 000 abonnenter.¹ En av de faste spaltene var *Mitt spørsmål*. Spalten ble presentert slik: "Ungdomstida er både en rik og vanskelig tid. Mange spørsmål dukker opp, og det er ikke alltid så lett å betro seg med sine personlige problemer. Her i spalten kan dere være anonyme."² Det var forutsatt at alle brevskrivere skulle få svar, og at noen av brevene og svarene ble anonymisert og gjengitt i spalten. Spalten var meget populær blant leserne. Gudmund Vinskei³ redigerte spalten og svarte på de aller fleste brevene fra nr. 2 1972 til nr. 4 1985, altså i vel 13 år. Bladet kom ut med seks nummer pr. årgang.

Gjennom kirkehistorien har mange forkynnere øvd sjelesorg gjennom brevskriving. I så måte sto Vinskei i en lang tradisjon. *Luther* skrev mange sjelesørgeriske brev med refleksjoner og omsorgsfull rådgivning.⁴ I nordisk vekkelseshistorie har brevskriving vært hyppig benyttet.⁵

Sammenlignet med sjelesorg under fire øyne, har brevsjelesorg klare svakheter. Den gir ikke mulighet for umiddelbart å avklare misforståelser mellom sjelesørger og konfident. Heller ikke kan de underveis stille hverandre utdypende spørsmål. (I nyere tid vil skriftlig dialog via sms, epost og facebook kunne bøte noe på disse svakhetene.) Brevsjelesorg *kan* på den andre siden gi mulighet for dypere refleksjon både hos konfident og sjelesørger.

I utgangspunktet vil både brevsjelesorg og sjelesorg under fire øyne være fortrolig. *Mitt spørsmål*-spalten er derimot eksempel på brevsjelesorg med et *offentlig* preg. Derfor måtte innkomne brev og brevsvare anonymiseres. Konfidentens identitet skulle skjules.

Det dreier seg her om en formidlingsform/dialogform som ikke var uvanlig i samtiden f.eks. i ukeblader. Spalter som svarte på samlivsspørsmål eller spørsmål om helse forekom i mange blader. Denne formidlingsformen har for øvrig vært kjent i vår kulturkrets siden slutten av 1800-tallet.⁶ I denne undersøkelsen vil jeg nøye meg med å analysere og drøfte en bestemt sektor av svarbrevenes teologiske *innhold*. Jeg vil konsentrere undersøkelsen omkring et tema som fra gammelt av er kalt “saliggjørelsens orden”.

Problemstilling

I ulike lutherske vekkellesbevegelser og kirkelige retninger har spørsmål om frelsestilegnelse og frelsesvisshet blitt tilrettelagt forskjellig. Det gjelder især spørsmålet om overgangen fra ufrelst til frelst for en som er barnedøpt, men frafallen. “Saliggjørelsens orden” beskriver i sin mest utbygde form denne overgangen som en prosess med mange stadier som følger på hverandre i tid. Hva så med barn som har bevart sin barnetro? Må også disse igjennom en “saliggjørelsens orden”? Kreves det et bestemt åndelig gjennombrudd? Og hvordan kan disse i tilfelle hjelpes fram til en sann frelsesvisshet?

Vinskei brukte ikke begrepet “saliggjørelsens orden” i selve brevsjelesorgen. Det forhindrer ikke at *saken* likevel er til stede. I denne artikkelen ønsker jeg å undersøke nærmere hvordan han i sin brevsjelesorg i det offentlige rom prøvde å hjelpe unge med spørsmålet om frelsesvisshet. Problemstillingen kan uttrykkes slik:

“Saliggjørelsens orden” i Gudmund Vinskeis brevsjelesorg i ungdomsmagasinet Ungdom og Tiden i perioden 1972-1985 – i historisk og aktuelt perspektiv.

Kilder og progresjon

Vinskeis svarbrev er min hovedkilde i undersøkelsen. Jeg vil særlig se etter tema som “personleg vekking”, “åndeleg gjennombrudd” og “frelsesvisse”. I noen svarbrev er disse tema bi-motiv til andre tema. Også noen av *disse* svarbrevene kan gi nyttige momenter. Vinskei svarte dels på nynorsk, dels på bokmål. Sitatene er gjengitt på det målføre han skrev det enkelte brev. Henvisningene til enkeltbrev i Ungdom og Tiden skjer i sluttnotene med tall som angir henholdsvis årgang, nummer og sidetall (f.eks. 80-3-43).

Fordi Vinskei så tydelig bekjente seg til en roseniansk preget kristendomsforståelse, antas hans brevsvare i spalten å være eksempler på hvordan *denne kristendomsforståelsen* kom til å arte seg i sjelesorgen overfor ungdom i den bestemte tidsperioden. For å sette dette i perspektiv, må vi derfor i

noen grad skissere et teologihistorisk ”bakteppe” når det gjelder ”saliggjørelsens orden”, ikke minst slik det framtrådte hos Rosenius selv. Her har jeg lett etter kilder som kan gi en viss teologi- og vekkelseshistorisk oversikt over emnet.

I noen grad trekker jeg også inn stoff som har relevans når det gjelder brevskrivernes / abonnentenes religiøse ”landskap”.

Mot slutten vil jeg kort speile Vinskeis tilrettelegging i fagstoff fra samtiden (artikkel av Ivar Asheim) og nyere tid (især bøker av Leif Andersen).

“Saliggjørelsens orden” - et teologi- og vekkelseshistorisk “bakteppe”

Luther, ortodoksien og pietismen

I boken *Sjælesorg og anføktelse hos Luther og i dag* viser Kurt Kristensen hvordan Luther i sin brevsjælesorg møtte mennesker som var i åndelig nød, bl.a. når det gjaldt erfaringen av det oppbyggelseslitteraturen har kalt ”syndefordervet”. Men en leter forgjeves etter noen utbygd ”saliggjørelsens orden” ut over den som finnes i forklaringen til 3. trosartikkel.⁷ Vi får som Israelsfolket søke vår tilflukt til ”kopperslangen”, Kristus, når synd, død og djevel trer fram med sine skremsler.⁸

Innen ortodoksien ble ”ordo salutis”, ”saliggjørelsens orden” mer utbygd, men først med pietismen ble den kronologiske rekkefølgen et stadig tilbakevendende tema.⁹ I sin katekismeforklaring går Pontoppidan inn på spørsmålet om hva som ligger i at Ånden i følge Luthers forklaring kaller, opplyser, helliggjør og oppholder oss i troen.¹⁰ Her følger han i hovedsak den orden som var mest vanlig i pietismen: fra *kallelse, vekkelse, opplysning, omvendelse, gjenfødelse, rettferdiggjørelse, helliggjørelse* til *herliggjørelse*.¹¹ Pontoppidans forklaring fulgte lekmannsbevegelsens forkynnere helt opp til Vinskeis egen tid.¹² Denne tradisjonen har ofte stått i et spenningsfylt forhold til en mer kirkelig og dåpsorientert tilretteleggelse av frelestilegnelsen.¹³ At det *blant* dem som representerte luthersk vekkelseskristendom var betydelig variasjon, framgår av følgende.

Innflytelsen fra Rosenius¹⁴

Rosenius ble kalt ”Nordens sjælesørger”.¹⁵ Han skrev ofte om forskjellen på ”barn” og ”treller”. De første var frigjort og hadde sin trøst alene i Kristus, de andre hadde fokus på sin egen åndelighet, egne fromhetsgjerninger, kjennetegnene på sant gudsliv osv. Noen steder merker vi hos Rosenius en tydelig brodd mot en gammelpietistisk forkynnelse. Han var redd den kunne skape ”trellesinn”. Mange i samtiden slet etter hans mening med ”å få til” sin kristendom. Inn i denne situasjonen

gjennomførte han Luthers skjelning mellom lov og evangelium.¹⁶ Han la vekt på arvesynden og konkretiserte ofte meget treffende hvordan synden ytrer seg under en from overflate. Så malte han Kristus for leseren, det fullkomne forsoningsverk ved Ham, et verk som løser syndere fra alle krav om gjerninger, som setter dem fri fra syndens skyld og fra den rettmessige fordømmelsen.¹⁷ I møte med pietismens “nådens ordning” løftet han fram “nåden i Guds hjerte” som vi får klamre oss til midt i vår “skrøpeligheit”.¹⁸ Den er fullkomment nok, og den som tror på Sønnen, eier *ham selv* som sin rettferdighet for Gud. *Alt i Kristus* – det var hans budskap. Vi får komme som vi er.

Dermed er det klart at han avgrenset seg fra typisk pietistiske utgaver av “saliggjørelsens orden”. Noen “anatom” på det nådeverk Gud øvde i hjertene, ville han ikke vite noe av.¹⁹ At gjenfødelsen ble plassert *foran* rettferdiggjørelsen i “saliggjørelsens orden”²⁰ kunne dessuten få store sjelesørgeriske konsekvenser.²¹

“Den rette troen og vissheten fødes i hjertet på den måten at jeg blir trøstet og glad og overbevist om at jeg har Guds nåde utelukkende gjennom det Gud har lovet og Kristus har gjort. Og jeg får denne trøsten før jeg ennå anser meg verdig til å få troen, mens jeg ennå synes å mangle så alt for mye.”²²

Men skal det *bli til* at vi kommer, må Gud føre oss dit at vi mister trøsten i “vår egen kristendom”.²³ Gud “bryter ned de falske grunner som mange ennå hviler på”.²⁴ Ja, noen steder bruker han sterke ord om hvor nødvendig det er å ha en vekkelser erfaring.²⁵

I denne sammenhengen spiller Rom 7 en stor rolle hos Rosenius. Når “loven kommer”, slik Rom 7.9 forutsetter, vil en synder kjenne seg knust under loven. Ja, han dør for loven og må lære å finne sin trøst alene i evangeliet om Jesus og hans gjerning *for oss*.²⁶

Dermed *er* det også hos Rosenius en “saliggjørelsens orden”. En viss sjelegranskende tendens har da også fulgt det rosenianske strømdraget. Hans “saliggjørelsens orden” kunne høres i uttrykk som: “Ingen kan bli frelst før en har sett seg fortapt.”²⁷ “Han er kom’t i gjønå.”²⁸ Dette samsvarte med et utsagn av Luther som Rosenius la vekt på: “Det er rent ut besluttet at den som vil bli rettferdig, først må bli en synder.”²⁹

En *bivirkning* av denne betoningen hos Rosenius og hans etterfølgere kunne derfor bli anfektelser knyttet til spørsmålet om en har erfart denne “dødsprosessen” på riktig måte. Hadde en i det hele tatt nød nok? Rosenius var klar over dette. I møte med slike anfektelser understreket han at det å *ikke* finne den rette nøden i sitt eget hjerte, i seg selv kan være uttrykk for erkjennelsen av å være fortapt. Rosenius ville altså frigjøre samvittighetene. Men fordi Gud stiller med oss gjennom lov og evangelium, kastes vi stadig tilbake til anfektelsen og selvprøvelsen.

Den typisk pietistiske og den rosenianske tradisjon sto i norsk kristenliv i et spenningsforhold til hverandre i mange ti-år.³⁰ Når Wisløff i et foredrag i 1944 karakteriserte de to strømmingene, påpekte han hvor skarpe konfliktene kunne være, *særlig* omkring “saliggjørelsens orden”. Wisløff sympatiserte med Rosenius og ble selv sentral når det gjaldt å fornye Rosenius-litteraturen i Norge på 40-50-tallet – den tiden Vinskei var ung. Den store åndshøvdingen O. Hallesby var ikke på samme måten fortrolig med Rosenius. Hallesbys erfaringsteologi hadde et noe annet preg, han sto nærmere den haugianske tradisjon.³¹ Men Wisløff mente likevel at begge retningene (pietismen og rosenianismen) «fant seg innenfor rammen av en luthersk-kirkelig grunntype i sin forkynnelse».³²

Vinskei mente seg å være “ein bekjennande rosenianar”.³³ I dette lys var det derfor ikke overraskende at han i *Mitt spørsmål*, især i de første årene, anbefalte sine lesere å skaffe seg Roseniusboken *Veiledning til fred*. Ut fra en slik selvpresentasjon, er det også rimelig å anta at hans egen brevsjelesorg bar preg av den rosenianske “klangen”, og at han visste seg å stå i en spenning til det han oppfattet som mer loviske tendenser i forkynnelse og sjelesorg.

Trekk fra samtidens kirkeliv

I Vinskeis ungdom hadde to andre strømdrag begynt å få fotfeste i det lutherske kristen-Norge. Ved MF fikk Leif Aalen mer og mer innflytelse med sin sterke vekt på sakramentene. Hans bok om dåpen vakte debatt.³⁴ Mange prester ble preget av ham, og en må anta at både deres sjelesorg og forkynnelse orienterte seg om dåpen når det kom til spørsmålet om frelestilegnelse/frelsesvisshet.³⁵ Den tonen, som *sporadisk* lyder i Rosenius’ sjelesorg (“Kristus har kjøpt deg, tvettet og døpt deg, bærer bevarer og signer din sjel.”³⁶), ble her en *grunntone*. Vakte ble henvist til “dåpens nåde”.³⁷ Prester forkynte at alle døpte tilhører kirken, og tilhørere kunne tolke det som at alle døpte dermed *er* kristne. Bedehusfolk reagerte.

Innen kirkelige kretser og KFUM var det dessuten mange steder at aktivt ungdomsarbeid med en viss “underholdningslinje”.³⁸ Bedehusfolk tenkte noen steder: Her blir unge ble med *uten* å bli med! Her lyder ikke noe nei til verdslighet. Dette blir en miljøkristendom som kan vaksinere folk mot levende kristendom.³⁹

Det andre strømdraget var *arven fra vest*. I 1939 satte Ludvig Hope denne retningens forkynnelse i relieff til sin egen:

“Styrken i denne forkynninga var ikkje i å vekkja sjel og samvit til syndserkjønning så folk kom i naud for syndene sine, så at syndenaud og fresestrong banka på døra til viljen for å få han overtala til å gå med på å gå til Jesus Kristus.

Nei, slagkrafta i denne forkynninga var eit direkte trykk på viljen og kjenslelivet. Og for å nå til den ytste grensa i spørsmålet om å få overtala folk til å venda om, var det ettermøtet vart sett inn.⁴⁰

Mange vekkelsesforkynnere ble preget av denne *arven fra vest. Amerikanske metoder* fikk et visst gjennomslag. Uttrykk som ”å ta standpunkt for Jesus”, ”bestemme seg”, ”overgi seg helt” osv. ble vanlig.⁴¹ Folk ble bedt om å rekke opp hånden om de ville omvende seg eller søke hjelp. Fra 1950-årene var Billy Grahams virksomhet og vekkelsesforkynnelse et ideal for mange. Vinskei tok meg bekjent aldri direkte avstand fra Billy Grahams metoder, heller ikke når en sentral leder i NLM ble hovedleder for Billy Graham-aksjonen i 1970 med møteoverføring til storskjermer i norske byer. Men Vinskei tenkte åpenbart at det nå er *dess viktigere* å forkynne slik at folk ikke begynner å stole på sin egen bestemmelse eller på sitt aktive engasjement i et kristent ungdomsmiljø. De må få møte ordet om synd og nåde så de plukkes av all tro på seg selv og finner sin trøst i Kristus.⁴²

Vinskeis brevsjelesorg og “saliggjørelsens orden”

Vinskeis brevsjelesorg – en oversikt

Etter dette teologi- og vekkelseshistoriske bakteppe går vi rett inn i vår hovedsak: “*Saliggjørelsens orden*” i *Gudmund Vinskeis brevsjelesorg i ungdomsmagasinet Ungdom og Tiden i perioden 1972-1985 – i historisk og aktuelt perspektiv*.

Først vil jeg kartlegge *temaområdene* i Vinskeis totale brevsjelesorg. Allerede en slik kartlegging burde gi oss nyttig informasjon, især om hvor sterkt problemstillinger omkring “saliggjørelsens orden” preget hans sjelesorg.⁴³

Temaområde	Antall brev m/svarbrev
Frelsesvisshet (analyseres nærmere nedenfor)	111
Jesu gjenkomst / dommen	10
Spott mot Ånden /forherdelse / Heb 6	15
Veien er smal / adiafora / ”vær varsom”	49

Kall/tjeneste	25
Karismatikk/åndsdåp	18
Dåpen	9
Spørsmål om kjæresteforhold, ekteskap, samliv	49
Andre problemstillinger av etisk, psykisk, åndelig art ⁴⁴	77
	Totalt 363

Bemerkninger til skjemaet:

- Mange brev inneholder *ulike* aspekt ved det aktuelle temaet. Noen av disse kategoriene kunne derfor deles inn i flere, men det ville ha gitt et unødvendig detaljert bilde.
- Temaet frelsesvisshet blir analysert og kategorisert nærmere nedenfor. Der trekker jeg inn noen momenter fra brev som i skjemaet er rubrisert under de øvrige kategoriene fordi de kan være relevante til belysning av vårt tema. Dette gjelder især kategoriene “Spott mot Ånden/forherdelse ” og “Veien er smal / adiafora / vær varsom”.
- Noen brevskrivere, især blant de yngste, angir alder og kjønn. Blant dem var mange 14-15 år.

Av interesse er det også å rubrisere *bibelord/skriftavsnitt* som kommer igjen i Vinskeis svarbrev. Følgende oversikt gjelder brev innen kategorien “frelsesvisshet”. Problematikken “saliggjørelsens orden” er mest aktuell der:

Skriftord/avsnitt	i antall svarbrev
Rom 7	18
Rom 10:(13-)17	14
Rom 8:3	6
Rom 8:9	3
Rom 8: (13-)15-16	7
Rom 3	10
Rom 8:26-27	3
Rom 12: 1-2	5
1 Kor 12:13	3

2 Kor 5:17-18	5
Mk 7:15	7
Ef 1:7	3
Ef 2:1-3	9
Gal 3:1-5	5
Gal 5:19(-22)	4
Heb 12:1-2 og 9-11	5
Heb 11:25	3
Matt 5:(27-)28	3
Matt 7:13-14	6
Matt 11:(25-)28	3
Matt 18:21-22	2
Heb 6 og 10	6
Heb 11:25	3
Jak 1:25	3
1 Pet 1:18-19	3
Joh 1:12	8
Joh 1:29	3
Joh 3:1-6	6
Joh 3.16	5
Joh 3:36	3
Joh 6:37	5
Jes 1:18	2
Jes 53:5-6	8
Jes 55:3	5
1 Joh 2:1-2	4
1 Joh 1 (bekjennelse/Jesu blod)	3
2Tim 3.14	3
Sal 139	2
1 Mos 39	2

I tillegg henvises det en enkelt gang til Salme 32; Matt 12:31; Rom 5:8; Luk 15.10; Matt 6:33; Rom 4:25; Rom 1:4; Salme 103:10; Jes 43:25; Luk 24.47; Jer 3.12; Jes 6; 1 Tess 1:10; Jer 18; Fil 1:21-23; Luk 19:1-10.

Bemerkninger til skjemaet:

- Når det gjelder kjødet, vår syndige natur, bruker Vinskei uttrykksmåter som ofte henspiller på f.eks. Rom 7 og Rom 8:3 og 7 uten at kapittel eller vers er nevnt.
- Når det gjelder å høre evangeliet (høre, ikke gjøre, for å bli frelst) minner uttrykksmåten hans ofte om Jes 55:3 og/eller Rom 10:17 uten at de er nevnt.
- Når det gjelder å erfare Guds vrede, henspiller han trolig flere ganger på Ef 2:3.
- Henspillinger på bibelfortellinger forekommer, men liksom hos Rosenius spiller de en tilbaketrukket rolle. Tekster med mer konsentrert teologisk innhold fra Rom og Joh spiller

derimot en stor rolle. Gjengivelse eller parafrase av lengre bibelfortellinger er for øvrig umulig i korte brevsvaer.

Personleg vekking – å “gå konkurs”

Vinskei beskrev ofte brevskriverens åndelige tilstand i begynnelsen av sine svarbrev. Dette skjedde noen ganger parafraserende ut fra brevskriverens egen framstilling. At han her tolker situasjonen ut fra sin referanseramme, er som forventet.⁴⁵ De brevene som ga ham anledning til å utfolde temaområdet “personleg vekking”, inneholdt oftest problemstillinger knyttet til erfaringer av synd og fortapthet. Her prøvde han å få brevskriveren (og leseren av U og T) til å skjønne at dette er en erfaring som *Gud selv står bak*.

“Er du klar over at det er Gud som stengjer til for deg. Det gjer han for å visa deg at du ikkje kan gjera noko for å bli eit Guds barn. Dette er vekking. Du er ein syndar.”⁴⁶

Dermed møtte leserne en forståelse av begrepet vekkelse som var noe annerledes enn den de møtte eller leste om f. eks i Jesusvekkelsen eller i den såkalte sosialetiske vekkelsen. Hos Vinskei var avsløringen av synderoten i hjertet selve nerven i vekkelsen. Noen steder avspeiles uttrykksmåter fra CA 20 og Gal 3:24:

“Det er en frykt som *Guds hellige lov jager inn i samvittigheten* når vi leser Guds ord. Men så må du ikke glemme at Gud lar deg få oppleve denne frykten for å drive deg til Jesus, din frelser og forsoner.”⁴⁷

Han kunne skildre hvordan loven egger synden og gir oss en tilstoppet munn, jf. 1 Kor 15.56, og nærmest belære brevskriveren om hva han egentlig gjennomlevde:

“... det vi med kristeleg språkbruk kallar vekking. Guds ord talar om å døy under lova. Lova eggjar synda og det vonde i oss (Rom. kap. 7).”⁴⁸

Han konkretiserte ofte med kjente synder og knyttet kontakten til selve arvesynden:

“Du er inne i det vi i kristeleg språkbruk kallar vekking. Du har vakna og ser trassen og ureinskapen i hjarta.. ...” Og i overgangsalderen... “då kjem også den vonde naturen – arvesynda – sterkare fram enn før.”⁴⁹

Hver gang han refererer eller alluderer til Rom 7, er det denne vekkelseserfaringen han tenker på. Den vil følge oss gjennom kristenlivet. Han henspiller også ofte på uttrykket “arvet fra våre fedre” i 1 Pet 1:18. Med overgangsalderen sikter han oftest til 14-16 års-alderen. Han hadde observert at unge tidlig i tenårene kunne gjøre erfaringer som samsvarte med det vi har sett Rosenius la vekt på. De

kommer inn i en krise, en “dø for loven”-opplevelse. Han prøvde å hjelpe dem igjennom denne krisen ved å peke på selve evangeliet.

“Du er født slik med en ond Gudfiendsk natur. Den arvet du fra dine fedre. Nå er du i tenåringsalderen. ... I overgangen fra barn til voksen våkner så mye nytt. Du merker følelser og drifter som vil ta makten over deg. Når du er ute, disiplinerer du deg selv, heime er du stygg og slem. Da kommer din sanne natur fram.”⁵⁰

Men selve troen kan ikke arves fra fedrene:

“Det kan ikkje arvast. Det må opplevast. Og her er det den personlege vekking kjem inn om ikkje det ein lærte og vart oppfostra til, berre skal bli noko sjølv sagt ein glir inn i.”⁵¹

Noen få brevsvare har en viss skarphet eller nedlatenhet i tonen. Da har brevskriveren avspeilet at han har “bestemt seg for å kalle seg kristen” uten å ta det “så nøye” og uten å bryte med et verdslig miljø. Han skildrer hvor lett slike glir tilbake til “verden” igjen. Det har jo ikke skjedd noen åndelig vekkelse og frigjøring.⁵²

“Jeg spør ikke om du regner deg for en kristen, for det gjør du sikkert. Men jeg spør om du har møtt vekkelsen, opplevd syndenød og frykten for å gå fortapt? Det er bare den som er kommet i nød for sin synd, som har bruk for Jesus som stedfortreder.”⁵³

Om innholdet, også i de to første setningene, kan være riktig, måtte brevskriveren og lesere i samme situasjon oppleve tonen som nedlatende.

“Oppskriften”

“Jeg kjenner meg ikke igjen i “Oppskriften”: syndenød – vendepunkt – glede og frelsesvisshet.”

Slik skrev ei 16 år gammel jente i 1984.⁵⁴ Vinskei svarte bl. a:

“Jeg er ikke sikker på hvor du har fått denne oppskriften fra – for den er ikke rett, og setter deg selv i sentrum, deg selv og det du skal oppleve.”

Så utdyper han dette ved å understreke at det ikke er syndenøden, omvendelsen, eget strev, følelse av glede – i det hele ikke noe hos en selv – som frelser. Han avslutter svaret slik:

“Du skal intet gjøre for å frelse få.

Nei, blott ordet høre, hvile deg derpå..”⁵⁵

Den rosenianske klangen er umiskjennelig. Peder Amlie nærmest harselerte i sin tid med den i “Blåboka”.⁵⁶ Men møter Vinskei jentas problem fullt ut?

Han setter fokuset på selvopptattheten i søkingen etter frelsesvisshet. Men oppskriften hun omtaler, “syndenød – vendepunkt – frelsesvisshet”. finnes jo stadig i hans brevsejlesorg! Når *virksomheten* av å

høre lov og evangelium skal beskrives, tyr Vinskei til disse og lignende begrep og ser dem som betegnelser på beskrivbare erfaringer. I et brev skriver han om hva som “først” må skje:

“Først må du gi Guds Ord rett i at du er fortapt i ditt innerste vesen, og du klarer aldri å forandre dette ved egen hjelp. ‘Det som er født av kjød, er kjød.’”⁵⁷

Ja, han kan si rett ut at “det er nødvendig” med en slik erfaring. Uttrykket måtte hos leserne skape forestillingen om en “saliggjørelsens orden” som alle må igjennom.

“Det er ikke lett å komme inn i lyset og oppdage at en er en fortapt synder, men *det er nødvendig* for at du skal få bruk for Jesus... Det du er inne i, er altså en helt normal vekkelse ...”⁵⁸

Den 16 år gamle jenta ovenfor er ikke et enkeltstående eksempel. Flere av brevskriverne var inne på samme tanken. De syntes ikke de hadde opplevd noe åndelig gjennombrudd:

“Hvorfor kan ikke Gud knuse meg som han har gjort med så mange andre? En trenger vel ikke frelse før en ser at en er fortapt.”

Vinskei svarer:

“Men så til ditt egentlige spørsmål om Gud ikke vil knuse deg slik at du ser deg fortapt. ... Den største nød som et menneske kan oppleve er å ikke ha nød i det hele tatt, dette at følelseslivet ditt tørker ut og at du føler deg likegyldig.”⁵⁹

Dette er en for Vinskei typisk måte å møte unge som har kjørt seg fast i det de opplever som en “saliggjørelsens orden”. Selve det “ikke å få det til” eller å føle seg tørr betraktes som en konkurserfaring på linje med forskrekkelsen over syndefordervet.

En brevskriver bruker en gjengs uttrykksmåte fra bedehuset og skriver: “Kanskje kom jeg ikke ‘igjennom’. Kan ikke si at jeg så min synd så klart.”

Vinskeis svar lød:

“Det er fordi du er inne i vekkelser ... at du er urolig... En ungdom sa det slik: Mitt hjerte er som en Saharas ørken. Det gror ingenting godt der.”⁶⁰

Dette er en erfaring som kan bli påtrengende også i kallskriser.⁶¹ Men Vinskei prøver bevisst å unngå inntrykket av at denne erfaringen vil arte seg på samme måten for ulike barn fra kristne hjem. Han reserverer seg mot en for rigid tenkning.

“Men du skal vera klar over at vekking og dette med å gå konkurs på alt sitt eige, som er så nødvendig for den einskilde av oss, det kan ta kortare tid hjå eit barn enn hjå eit anna. Me må vara oss for å støypa dette med kristendom i ei bestemt form.”⁶²

Her er tidsaspektet inne i bildet. For noen tar det lengre tid enn for andre. Noen har også et tøffere møte med syndefordervet i hjertet enn andre. Poenget er at en ser så mye at en havner hos “Jesus alene” med hele konkurransen.⁶³

Vinskeis mål var ikke selve veknelsen, konkurransen, i og for seg. “Oppskriften” er feil hvis den “setter deg selv i sentrum, deg selv og det du skal oppleve”.

Åndens og Ordets rolle

“Det er dette Den Hellige Ånd må åpenbare for deg når du hører og leser om Jesus. Da får du frelsesvisshet. Du blir frelst ved å høre at Jesus har frelst deg.”⁶⁴

Henvisningen til at gjennombruddet og troen dypest sett er Åndens gjerning, kommer ofte igjen. Å overgi seg 100% osv. hørte ikke med til Vinskeis terminologi når temaet var trosvisshet. Åndens gjerning, slik Luther uttrykker den i forklaringen til 3. trosartikkel, var derimot en grunntone som stadig klang med. Uten Åndens virke kommer ingen til tro. Vekten lå her på å høre evangeliet.⁶⁵ Ånden virker ikke utenom Ordet, i alle fall ikke når det gjelder å komme til tro og bli bevart i troen. Derfor er forkynnelsen av selve evangeliet så viktig:

“Medan du høyrer og les ordet om Jesus, kjem Den Heilage Ande og openberrar for deg at dette gjorde Jesus for deg – at du er frelst og fri.”⁶⁶

Skriftbelegget for denne betoningen av “å høre” er ofte Rom 10:17 og uttrykket “Hør, så skal din sjel leve!” i Jes 55:3.

“Guds Ord seier: Høyr, så skal di sjel leva. Når du høyrer ... kan Anden gjera det under at tankane dine vert opna så du skjønar at alt du treng, eig du i Jesus.”⁶⁷

Etter Vinskeis mening satte ikke den karismatiske bevegelsen denne fundamentale Åndens gjerning i fokus. Å føre de unge inn i et jag etter Åndens fylde uten at de virkelig “har kommet igjennom”, skaper lovtreller. Bare ved at vi maler Kristus, kan Ånden tenne og styrke troen:

“Fred og visshet om at du er Guds barn, får du bare når du får se gjennom Guds ord og ved Guds Ånd hva Jesus har gjort for seg. Frelsen er bygd på Jesu død og Jesu blod alene.”⁶⁸

I slike sammenhenger kan han referere uttrykkelig til Rosenius: “Derfor skal du høre, lese, synge, skrive og tale om Jesus, sier Rosenius, til du får se deg frelst.”⁶⁹

“Gud tar sin følbare nåde bort for at vi skal tro Ordet slik det står skrevet. De gamle talte om å “tro Guds nakne ord”, d.v.s uten å føle og uten noe en kan peke på i sitt eget liv.”⁷⁰

Men det normale er å eie glede og visshet, for Ånden er barnekårets Ånd. Med en viss brodd mot en pinsekarismatisk åndsåpsteologi, betoner han at alle kristne er døpt med Guds Ånd som *barnekårets Ånd*.⁷¹

Trøsten

Det har allerede vært umulig å holde *trøsten* utenfor i behandlingen av Vinskeis sjelesorg. Nå vil jeg sette fokus ensidig på trøsten:

“Forlating for syndene har du aleine i Jesu blod (Ef 1:7). Den vert gjeven deg gratis av Gud fordi Jesus sona og betalte alt. Du skal altså ingenting gjera for å bli frelst. Det er trua sitt faste anker – den heng fast ved Jesus og det han har gjort.”⁷²

Slike utsagn kommer stadig igjen. Han skildrer hva vi har i Kristus. Det ligger *tilsagn* i uttrykksmåtene. Midt inn i vår nød kommer evangeliet og gir oss Jesus selv. Vinskei mener at evangeliet må forkynnes *uten forbehold* der anføkelsen råder. På dette punkt i sjelesorgen må en ikke “klusse det til” ved å spørre om en har lest mye i Bibelen, om en har opplevd konkurransen, om en har søkt Gud i alvorlig bønn, heller ikke vil han henvise til dåpen. Nei, her gjelder bare selve evangelietilsagnet.

Her henvender han seg både til dem som er i startgropa og til folk som har levd lenge som kristne, men som er “avkledd” og forskrekket over sin synd, manglende åndelighet og alvor. Han mener seg å treffe det innerste hos mange når han føyer til at de tross alt ikke kan gå ifra Jesus:

“Du blir alltid ein syndar i deg sjølv. Din gamle natur blir aldri god. Alltid vil du merka motvilje, lunkenhet og kulde mot Jesus. Samstundes kan du ikkje gå ifrå han.”⁷³

Vinskei tar sjelden fram temaet *bønn* når det gjelder gjennombruddet til personlig kristenliv. Bønnen kan i denne konteksten bli en lovgjering. Troen retter seg mot Jesus, og den skapes og oppholdes ikke ved bønn, men ved forkynnelsen av evangeliet. Likevel: Bønnen er et pulsslag i troens liv. Det gjelder bare å ha en evangelisk forståelse av bønnen:

“Vår bøn er ikkje grunna på det me er i oss sjølve. Om det hadde vore tilfelle, kunne ingen av oss stiga fram for Gud. Men vår bøn er grunna på det Jesus er og har gjort.”⁷⁴

Så løfter han fram Kristus alene som vår rettferdighet for Gud. Trøsten er betingelsesløs.

Noen har ment at dette i praksis fører med seg en antinomistisk tendens, slik Amlie i sin tid anklaget den rosenianske forkynnelsen for. Vinskei betoning av bruddet med “verden” ser ut til å ha motvirket denne tendensen (se senere).

Vinskei hadde syn både for bønnehørelser, Åndens ledelse og utrustning. Men det er tydelig at selve “grunnerfaringen” i kristenlivet er knyttet til trøsten i Kristus som på nytt og på nytt løser en fra fortvilelsen *over* seg selv og fra strevet *med* seg selv (Fil 2:1).⁷⁵

Vinskei henviser stadig til Ordet, d.e. selve evangeliet. Det forkynner om noe som har skjedd, noe som er fullført utenom oss.⁷⁶ Kjennetegnene på levende kristendom er primært avhengigheten av ordet om Jesus.⁷⁷

Flere ganger rører han ved temaet “voksterkrise”. Et barn som har trodd på Jesus hele livet, kommer i en fase som sammenlignes med voksterkriser i planteverdenen. Den skildres oftest som en gryende erkjennelse av at ens “egen” kristendom ikke holder – en får bruk for Jesus. I disse brevene får “oppskriften” en meget tilbaketrukket rolle. Vekten ligger på Kristus og trøsten i det han har gjort for syndere.

Seks ganger henter han fram uttrykket “lengselstro”. Lengselstroen eier ikke full visshet, den kjemper med uklarhet. Men har den riktig retning, er den en frelsende tro.

“De gamle, kristne talte om en lengselstro som vil henge fast ved Jesus, det er også en frelsende tro.” (Han henviser så til Rom 10.)⁷⁸

“... ‘lengselstru’ og ‘fullviss tru’. Begge er frelsande om dei heng fast ved Jesus.”⁷⁹

Dette samsvarer godt med Rosenius’ sjelesorg. Ikke bry deg om oppskriften, hold deg til Kristus!⁸⁰ I årene like etter at Vinskei hadde avsluttet sin rolle i *Mitt spørsmål*, kom temaet *selvfølelse* sterkt på dagsorden blant kristen ungdom. Også sangskatten tok farge av dette tema.⁸¹ I første omgang er det overraskende at nesten ingen brevskriver tolker fortapthet som verdiløshet. Vinskeis “saliggjørelsens orden” – med vekt på “syndefordervet” og forløsningen i Kristus – ser av brevene i liten grad ut til å ha blitt et slag mot selvfølelsen. Hvis den likevel var det, må brevskriverne enten ha hatt manglet ord for å beskrive situasjonen eller manglet bevissthet om problemstillingen. *Mitt spørsmål* kan derfor verken bekrefte eller avkrefte en eventuell sammenheng mellom fokus på synd/nåde i forkynnelse/sjelesorg og selvfølelse på skaperplanet. Jeg fant *ett* eksempel der selvfølelse direkte kom til overflaten som problem i Vinskeis korrespondanse. Ei jente skrev:

“Når jeg hører forkynnere som taler om at vi alle er fortapte syndere, låser det seg for meg. Jeg er ofte plaget av forakt for meg selv.”

Kanskje aner vi en viss selvkritisk holdning på den rosenianske forkynnelsens vegne når Vinskei svarer:

“Det er riktig at kristen forkynnelse kan være farlig når det totale fall blir forkynt uten at den andre siden om mennesket som Guds skapning med evner og gaver som ingen andre av Guds

skapninger har fått, blir tatt med i sammenhengen... Kampen blir å godta deg selv fordi du er godtatt og elsket av Gud.”⁸²

Her går Vinskei så å si inn på en annen arena, på psykologiens og skapelsesteologiens plan. Der gjelder det godta seg selv som unik i Guds øyne.

“Saliggjørelsens orden” og bruddet med verden / oppgjøret med miljøkristendom

Følgende sitat går i rette med en brevskriver som innrømmer at han/hun lever “friere” enn mange kristne, og som samtidig strever med å “få til” kristendommen sin.

Jeg håper “... du får erkjenne og erfare at du i deg selv er hjelpeløst fortapt... I følge brevet ditt ser det ut til at du ennå elsker synden og verden, elsker det som kan tilfredsstille kjødets begjær; røyk, dans og sex utenom ekteskap.”⁸³

Lysten til å leve som verden, er i seg selv uttrykk for syndefordervet, kjødet, og må avsløres. Konkretiseringene han henter fra brevskriverens selvbeskrivelse (“... røyk, dans og sex utenom ekteskap”) blir døråpnere til å se selve kjødets lyst. En kristen kan ikke leve etter kjødet, etablere seg i selvforsvar mot Guds bud. Slik sett blir bruddet med verdsligheten en del av “saliggjørelsens orden”. (At han ikke nyanserer mellom røyk, ulike former for dans og klare brudd på det 6. bud, er likevel overraskende.)

Samtidig er han klar over at dette er problemstillinger vi ikke blir ferdige med en gang for alle. En sjelden gang går han inn på språkbruken i typiske formaningstekster som Rom 6 og Kol 3:

“Guds ord (taler) om å avkle det gamle menneske og ikle seg det nye som er en livsvarig prosess...”⁸⁴

Men disse uttrykksmåtene (å dø og oppstå med Kristus o.l.) forekom sjelden. Brevene han fikk, gjaldt oftest hva dette innebar *i praksis*. Og der ble Vinskeis advarsler mot fristelser sterkere enn tilskyndelsene til gode gjerninger.

“Fantasi og tankeliv er forurenset med alt du har sett og sluppet inn der av ord og bilder, som kan komme til å plage deg resten av livet.”⁸⁵

“Du vil møte freistingar frå dei som seier ein kan bruka litt alkohol, og frå dei som seier at du kan godt vera med på dans – og likevel vera ein kristen. Sjølv er du så vaksen at du veit vel at det er lettare å dra nedover enn å dra oppover.”⁸⁶

Her hører vi tonene fra livsstilspietismens: “Gå varsomt, o sjel!” Disse spiller en stor rolle i hans sjelesorg,⁸⁷ se oversikten. Noen ganger siterer han svært gammelmodige uttrykk fra den pietistiske tradisjon når det gjelder oppgjøret med synden.⁸⁸

Alternativet til verdslige miljø er bedehusfolkets miljø og eldre kristnes erfaringsliv.⁸⁹

Et sted skildrer han noen som falt fra:

“1) De ble borte fordi de aldri fikk tak i evangeliet og fikk tro seg frelst. De levde i en tid i en form for miljøkristendom. 2) De fant ikke sin “åndelige heim” mellom kristenfolket på heimplassen, i misjonslag og på bedehuset.”⁹⁰

Når noen sier at de ikke blir møtt med fortrolighet på bedehusene, avspeiles en tydelig smerte i brevene hans. Og han er redd en miljøkristendom uten vekkelstone som unge kristne fra gode bedehusmiljø kan havne i når de flytter.⁹¹

Advarselen “porten er trang, veien smal” er likevel faktisk ikke primært et nei til verden. Omvendelsens trange port er innrømmelsen av å være fortapt – slik at en finner all sin trøst i Ham. Og hos Ham er det ikke trangt!⁹²

Vinskei trivdes åpenbart best med denne dimensjonen ved “den trange port”, for her kunne han løfte fram evangeliets frie tilsagn. Noen ganger kunne dette skje på en floskelpreget måte.

“Så paradoksalt det lyder, så må Gud gjøre deg til en hjelpeløs, fortapt synder for å frelse deg fra syndens makt i ditt liv.”⁹³

Dåpen og “saliggjørelsens orden”

I Rosenius sin sjelesorg har vi sett at dåpen *kunne* fungere som en trøstegrunn i anføkkelser.⁹⁴ Vinskeis svar i *Mitt spørsmål* avspeiler ikke dette. Han kunne riktignok med skarpe ord fastholde dåpen som nådemiddel og henviste bl.a. til en uttalelse fra bispemøtet i 1973 – med klar tilslutning.⁹⁵ Dette gjentok han ordrett i et brev ti år senere.⁹⁶ Ja, Vinskei kunne bruke sterkere ord enn biskopene. Gjendåp og troendes dåp har sin grunn i villfarelse.

Men dåpen trekkes aldri inn når en døpt ungdom kjemper med synd og urenheter og er fortvilet. Da duger bare selve evangeliet. Slik sett er dåpens rolle i forkynnelsen løsrevet fra “saliggjørelsens orden”. Dåpen er nådemidlet for barna. De er født som syndere og må tas inn i Guds menighet ved den hellige dåp. Men når en senere kjenner på syndens nød, ja, i følge “oppskriften” kjenner på “konkursen”, da duger bare selve budskapet om ham som kom for å gjøre syndere salige. Dåpen spiller derfor – sammenlignet med Ordets nådemiddel – en tilbaketrukket rolle.

Utvalgt?

Hos Rosenius spiller utvelgelseslæren en viss rolle. *Veiledning til fred* inneholder et slutt-kapittel om dette tema. Her understreker Rosenius at det dreier seg om en utvelgelse i Kristus. Den som tror på

Ham, *er* utvalgt, det må for all del ikke kludres til. Utvelgelseslæren er i hans tilretteleggelse den absolutte konsekvens av at alt er av nåde. Gud kaller oss ved evangeliet, og utvelger hver den som responderer i tro.

I Vinskeis sjelesorg finner vi de samme tankene: “Når Kristus blir forkynt, skjer det en nådens utvelgelse.”⁹⁷ Dette knyttes av og til sammen med de vanskelige tekstene om synd mot Den hellige Ånd i evangeliene og tekstene om forherdelse i Hebr. På 1970-tallet var dette stadig framme i brevspalten. Et sted viser han til Heb 6:5 og sier:

“Frafallet er uopprettelig fordi selve sinnstilstanden ikke lenger er til å forandre. Årsaken ligger ikke hos Gud – at han ikke mer vil gi syndenes forlatelse. Årsaken er at synderen ikke lenger kan ta imot den.”⁹⁸

Flere ganger trøster han leserne med at det ikke er synd mot Ånden, men *spott* av Ånden som ikke kan tilgis.⁹⁹ Forskjellen tydeliggjøres ikke alle steder svært godt, men sjelesorgen i møte med dem som er urolige pga. slike bibelvers, er at de *ikke* har spottet Ånden eller forherdet hjertet. Uroen viser det. De får høre ordet om Ham som tar imot syndere.

Vinskeis sjelesorg speilet i Asheims drøfting av temaet

Til forskjell fra Rosenius hadde Vinskei oftest *unges* åndelige gjennombrudd i tanke. Problemstillingen oppdragelseskristendom/vekkelseskristendom er derfor tydeligere til stede i hans sjelesorg.

En fagteolog som i disse årene arbeidet med samme problemfelt, religionspedagogen Ivar Asheim ved MF, skrev i 1976 en grundig artikkel om “saliggjørelsens orden” i den lutherske kirkes historie. Hans særlige fokus var på tilretteleggelsen av forholdet mellom dåpen og det kristelige gjennombrudd.¹⁰⁰ Her omtaler han bl.a. “det store gjennombrudds illusjon”.¹⁰¹ Hans poeng er at omvendelsesopplevelser og opplevelser av gjennombrudd og åndelig frigjøring ofte gis større betydning enn de egentlig har i en persons troshistorie. I virkeligheten er det for de fleste av oss “en eneste sammenhengende livsgang hvor Gud stadig på ny grep vekkende inn.”¹⁰² Mange faktorer av religionspsykologisk og åndelig karakter spiller inn. “Gjennombruddet” i høy grad er basert på en kulturbestemt utviklings-psykologisk oppfatning.¹⁰³

Også Vinskei var redd for “å støypa dette med kristendom i ei bestemt form”.¹⁰⁴ Hos ham er den fortapte synders tro på Jesus hovedsaken, ikke måten en har kommet til denne troen på. Men hos Vinskei blir likevel vekkinga/gjennombruddet en nødvendig erfaring. Og den daglige omvendelsen,

som spiller en stor rolle hos Asheim, får hos Vinskei tydeligere sitt mål i det å *høre og tro og glede seg over selve evangeliet*.

Asheims tilretteleggelse av et luthersk dåpssyn, betoner sterkt dåpens fundamentale betydning for hele kristenlivet like til døden.¹⁰⁵ Han polemiserer nok mot en sakramentalistisk tilretteleggelse,¹⁰⁶ men knytter til forskjell fra Vinskei dåpen og det å *leve som kristen* tett sammen. Hos Vinskei blir dåpen nesten aldri omtalt med bakgrunn i tekster som Rom 6. Vinskei forutsetter som Rosenius at barnedøpte flest faktisk ikke er frelst, selv om de engang ble det.¹⁰⁷ Liksom Asheim betoner han dåpens gjenfødende karakter, men liksom hos Rosenius blir temaet gjenfødelse oftest brukt om omvendelsen og frigjøringen ved troen på Kristus.

Vinskei finner det tydeligvis ikke meningsfullt å trekke dåpen inn i når en ungdom er kommet inn i “vekkinga”. Urolige tenåringer som trodde på Jesus, ble ikke ofte minnet om hva de hadde i sin dåp. Asheims og Vinskeis posisjon er på dette punkt markert forskjellig.

Vinskeis brevsjelesorg i et aktuelt perspektiv

Det vi har undersøkt hos Vinskei, skal til slutt kort speiles i nyere litteratur. Større fagbøker i sjelesorg har lenge vært opptatt av postmodernismens innflytelse. Også Vinskei kunne beklage seg over de begynnende postmoderne tendensene i sin egen tid, bl.a. at sannhetsspørsmålet ble relativisert. Men nå har den postmoderne livsfølelsen lenge vært et eget tema. Mange mener den narrative teologien her gir svar som bedre møter dagens generasjon.¹⁰⁸ Klare svar knyttet til bibelord fra f.eks. Romerbrevet er sjelden i faglitteraturen. Følsomhet for konfidentenes livssituasjon og livshistorie er sterkt framme.¹⁰⁹ Hos noen betones dette som et korrektiv til en kerygmapreget sjelesorg. Mange unge mennesker opplever seg krenket. Leif Andersen taler om “sammensværgelsen mod Jeg-et”.¹¹⁰ Spørsmålet om evig frelse/evig fortapelse er derimot skjøvet ut i periferien. I noen miljøer er det en tilnærmet irrelevant problemstilling.¹¹¹ Rosenianske sjelesorgidealer kan i denne konteksten virke som et fremmedelement. Fokus er nå på at mennesker i utgangspunktet ikke har en trygg skaperetro og en klar identitet. I kjølvannet av tradisjonen fra Augustin om arvesynden ligger det skambelagte mennesker med et negativt forhold til kropp og seksualitet, hevdes det.¹¹² Katekismens uttrykk “meg fortapte og fordømte menneske”¹¹³ har forsvunnet fra mange sjelesørgeres vokabular. En slik terminologi oppleves antikvert. Gjeldende syndsbejelse med det gamle uttrykket “lysten til det onde i mitt hjerte” blir nå bare ett av flere alternativ. Og omvendelsesforkynnelse overfor døpte ser ut til å være utenfor horisonten hos mange.

Leif Andersen bruker store deler av sitt homiletiske dobbeltverk til å beskrive det “jeg-svake menneske”¹¹⁴ og “den relative relativitet” i vår tid.¹¹⁵ Han legger stor vekt på å understreke forkynneres og sjelesørgeres ansvar for å kjenne livsfølelsen i tiden. I kapitlet “Lov og evangelium opdateret” legger Andersen fram en – i forhold til Vinskei – alternativ måte å gripe forkynnelse og sjelesorg an på. Men hans løsen blir ikke å kaste vrak på forankringen i luthersk antropologi og soteriologi. Hans poeng er å plassere lov og evangelium i riktig relasjon til skapelsesteologien.¹¹⁶ Andersen mener det jeg-svake menneske må tas på alvor og først få se sin *verdighet* som menneske før det presenteres for problematikken synd og frelse.

Vinskei forutsatte nok skapelsesteologien og menneskeverdet, men både innkomne brev og hans svarbrev hadde en mer ensidig soteriologisk referanseramme. Andersens sterke betoning av arvesynden og kjødet, ut fra Rom 7, ville derimot ha falt i god smak.¹¹⁷

En problemstilling for seg er at kristendomskunnskapen i dag er langt svakere enn i Vinskeis tid – både i og utenfor de kristne miljøene. Trosopplæringen må gå systematisk og elementært til verks i møte med de unge. Det kan selvsagt også ha medvirket til at problemstillinger omkring “saliggjørelsens orden” ikke lenger er i fokus.¹¹⁸

Oppsummering

Min undersøkelse viser en sterk innholdsmessig korrespondanse mellom den skriftlige forkynnelsen hos rosenianismens lærefar, C.O. Rosenius og Vinskeis brevsjelesorg. *Mitt spørsmål*-spalten i tiden 1972-1985 avspeiler en tilretteleggelse av “saliggjørelsens orden” som i stor grad samsvarer med Rosenius selv om Vinskeis fokus ensidig er mot *ungdom*. Vinskeis egen selvpresentasjon “Eg er ein bekjennande rosenianar!” var altså mer enn en floskel. Typisk er vekten på å lede de unge til en frigjort tro på et fullført frelsesverk. Her gjelder ingenting av vårt eget. Her gjelder bare det Kristus er, betyr og har gjort. Som Rosenius var han reservert overfor deler av pietismens tilretteleggelse av “saliggjørelsens orden”. Hvis en strever med selv å bli god nok for å kunne kalle seg en kristen, er det nødvendig med en *konkurs* åndelig sett. Her er den lutherske antropologiens forankring i Rom 7 og arvesyndslæren, svært tydelig. I meg selv, d.e i mitt kjød bor intet godt. For den som strever med seg selv, er det etter Vinskeis mening befriende å komme til det punkt at en faktisk ser denne beskrivelsen i Skriften selv. Målet er å løses fra selvstrevet og finne hvile i det en annen har tilveiebrakt. *Slik sett* blir det i Vinskeis sjelesorg liksom hos Rosenius derfor likevel en “oppskrift”, en “saliggjørelsens orden”. At også denne for noen kunne fungere lovisk, var Vinskei selv, som Rosenius, oppmerksom på. Han prøvde å hjelpe konfidenter ut av denne loviskheten ved å betone at

ikke å føle noen nød i seg selv *er* en nød, og at det er troen på Jesus alene det til syvende og sist dreier seg om.

Vinskei forutsatte barnedåpen som reelt nådemiddel. Men i forbindelse med det åndelige gjennombrudd, er dåpen i realiteten holdt utenfor.

Han førte videre en bevisst livsstils-pietisme. En kristen ungdom skal holde sin sti ren ved å unngå miljøer der en fristes til fall og frafall. Bruddet med verden – i denne betydningen – er *en dimensjon ved* hans “saliggjørelsens orden”. Ingenting er viktigere enn å bli bevart som kristen i troen på evangeliet.

Utblikk

Er det også i dag behov for den typen sjelesorg Vinskei representerte – eventuelt justert og “opdateret”? Dette spørsmålet fører oss ut over det beskrivende og inn i det normative. Hva forventes av oss i Skrift og bekjennelse? Det aktualiserer også spørsmålet om det er behov for en *forkynnelse* der slike problemstillinger settes på dagsorden i folks bevissthet. I tilfelle blir det påtrengende å drøfte videre hvordan dette kan skje i møte med det “jeg-svake” menneske. Hvis denne artikkelen fører til en videre samtale om slike tema, vil den forhåpentligvis ha mer enn vekkelles- og fromhetshistorisk interesse.

Litteratur:

- Aalen, L. (1945): *Dåpen og barnet. Barnedåp eller “troendes dåp”*, Oslo: Lutherstiftelsens Forlag.
- Amlie, P. (1872): *Nogle Ord om de nye og gamle Arbeidere i Herrens Vingaard*, Christiania: Udgivernes Forlag.
- Andersen, L. (2006): *Teksten og Tiden I og II*, Fredericia: Kolon i forlagsgruppen Lohse.
- Andersen, L. (1996): *Vær dristig. Romerbrevets budskap*, Oslo: Lunde Forlag.
- Asheim, I. (1976): “Dåpen og det kristelige gjennombrudd”, i Asheim, I., Å., Austad, T., Holter, og Sæbø, M.: *Kirken og nådemidlene*, Oslo: Universitetsforlaget.
- Austad, T. (2008): “Dåp, gjenfødelse og omvendelse – i erfaringens perspektiv”, i *Mellom kirke og akademia*. Det teologiske menighetsfakultet 100 år. 1908-2008, Oslo: Tapir Akademisk Forlag, 288-305.

- Bergem, A. (2008 og 2011): *"Som epler av gull"*. En bok om kristen sjelesorg, Oslo: Kolofon Forlag.
- Birkedal, E. (2001): *"Noen ganger tror jeg på Gud, men ..."*?, Trondheim: Tapir akademiske forlag.
- Ekedal, MA. (2010): *Själavård i det offentliga rummet, En religionspsykologisk studie av själavård i frågespalt som meningsskapande diskursiv praktik*, Skellefteå: Artos och Norma bokförlag.
- Eldebo, R. (1995): *Konsten att predika*, Verbum Förlag, Stockholm.
- Grevbo, T. J. S. (2006): *Sjelesorgens vei. En veiviser i det sjelesørgeriske landskap – historisk og aktuelt*, Oslo: Luther Forlag.
- Haanes, Vidar L. (2000): "Svingninger i forkynnelsen", i *Halvårsskrift for Praktisk Teologi*, nr.1, 34-47.
- Hagesæther, O. (1991): *Kirken og tiden. Norsk Preken fra 1880-1920*, Oslo: Presteforeningens Studiebibliotek.
- Hope, L. (1939): *"Svingninger i den kristne forkynning"*, ett av tre foredrag samlet og utgitt av A.S Lunde og Co.s Forlag, Bergen. (Boktittelen starter med tittelen på Hopes art..)
- Kollind, A. K.(2005): "Hjertespalter. En plats för vardagslivets mikropolitik", i M. Björk &M. Flisbäck (red.), *I sitt sammanhang:Essäer om kultur och politik tillägnande Rolf Törnquist*, Stockholm: Stehag, 189-218.
- Kristensen, K. (1987 a): *Sjælesorg og anfægtelse hos Luther og i dag*, Aarhus:Kolon.
- Kristensen, K. (1987 b): *Menighedsliv og forkyndelse – en tyngende byrde?*, Århus:Kolon.
- Kullerud, D. (1987): *Ole Hallesby. Mannen som ville kristne Norge*, Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Okkenhaug, B. (2009): *Når jeg skjuler mitt ansikt. Perspektiver på skam*, Oslo: Verbum Forlag.
- Olivius, A. (1996): *Att möta människor. En grundbok om själavård*, Stockholm: Verbum Forlag.
- Pontoppidan, E. (1737): *Sannhet til gudfryktighet*, utgave av 1979, Oslo: Det evangelisk-lutherske kirkesamfunn.
- Rosenius, C. O. (1968): *Skrifter i utvalg, bind II. Nådemidlene*, Oslo: Lunde & Co's Forlag.
- Rosenius, C. O. (2002): *Veiledning til fred*, Mandal: Arven Forlag. (Ble første gang utgitt i Levanger 1874.)
- Sirevåg, J. G. (1974): "Finnes det kristelig og ukristelig musikk", i *Fast Grunn*, 162-165, Oslo: Lunde Forlag.
- Sjaastad, E. (2000): "Sjelesorg i dødsskyggens dal", i *BUDSKAP 2000. Årsskrift for Fjellhaug Misjonshøgskole*, Oslo: FMH, 114-130.
- Sjaastad, E. (2012 a): "Teologi uten myndighet" og "Arvesyndslærren – et anstøt", i *Fast Grunn*, 155-156.

- Sjaastad, E. (2012 b): "Troserfaringen i forkynnelsen i følge Carl Fr. Wisløff", i *Tidsskrift for Praktisk Teologi*, Oslo: Menighetsfakultetet.
- Verner Hansen, P. (1987): *Født på ny*. Fredericia: Lohses Forlag
- Vinskei, G. (1982): *Alt i Kristus*, Oslo: Lunde forlag.
- Vinskei, G. (1984): *Virkelig fri*, Oslo: Lunde forlag.
- Wisløff, C. Fr. (1944): *Forkynnelsen og noen ord om de krav som må stilles til den*, Oslo: Norges Kristelige Student og Gymnasiastlag (NKSG).
- Wisløff, C. Fr. (1950): «Valen-Sendstads prekenkritikk», i *Luthersk Kirketidende*, 502-508.
- Wisløff, C. Fr. (1971): *Norsk kirkehistorie bind III*, (Oslo: Lutherstiftelsens Forlag.

Fast Grunn (1978): "Underholdning og forkynning", i *Fast Grunn*, 23-24, Oslo: Lunde Forlag (forf. ikke angitt).

Sangbøker:

- Lova Herren . Sångbok för hem och församling*, Stockholm (1988).: BV-FÖRLAG
- Sangboken* (1984): Oslo: Lunde Forlag og Bokhandel.
- Cantarellen. En psalmbok för unga* (1984), Stockholm: Verbum Förlag.

Sluttnoter

- ¹ Første nr. av U og T kom i 1964. I 2006 ble det erstattet av nettstedet dittparadis.no.
- ² Se U og T 1981, nr.1, s. 12.
- ³ Gudmund Harald Vinskei (født 1920 i Feda i Kvinesdal, død 1986) var misjonær for Norsk Luthersk Misjonssamband (NLM) i Etiopia 1948 – 1959 og arbeidet videre i NLM med ulike oppgaver, bl.a som landsungsdomssekretær, senere misjonssekretær for arbeidet i Afrika.
- ⁴ Se Kristensen (1987 a), 6
- ⁵ Kjente eksempler er H. N. Hauge, C. O. Rosenius og O. Hallesby. (Se f. eks. Rosenius (1968), 35 og 50; Kullerud (1987), 349.)
- ⁶ Se kapitlet "Rådgivning i massmedier" i Ekedal (2010), 30-47, dessuten 177; jf. også Kollind (2005), 195.
- ⁷ Kristensen (1987 a), 32 og Asheim (1976), 153-159.
- ⁸ Jf også Luthers skrift *Om å forberede seg til å dø*, omtalt hos Sjaastad (2000), 116-118.
- ⁹ Asheim (1976), 147-148.
- ¹⁰ Se Pontoppidan, (1737), 138-151.
- ¹¹ Se Aarflot (1967), 185-186.
- ¹² Hans Nielsen Hauge var et barn av pietismen. Aarflot understreker likevel i sin Haugebiografi at Hauge nok utviklet en fyldig lære om omvendelsesprosessen, men «uten å tilstrebe en enhetlig formel» (Aarflot (1969), 213-215).
- ¹³ Austad (2008), se særlig 290-297.
- ¹⁴ C. O. Rosenius, svensk vekkelsesforkynner og skribent (1816-1868). Hans liv og betydning er behandlet i flere biografier. Hans teologi er grundig behandlet i Verner Hansen (1987). Temaområder relatert til "saliggjørelsens orden" hos Rosenius finnes på s.192-298.
- ¹⁵ Gjort rede for i forordet til Rosenius (2002), 5.
- ¹⁶ Rosenius (2002), 7-15.
- ¹⁷ Se f.eks Rosenius (2002), 75-88 og 118-129.
- ¹⁸ "Nådens ordning" er den svenske betegnelsen på "saliggjørelsens orden".

- ¹⁹ Han likte ikke Schartaus “dödande theologico-philosophisk nådawerks-anathomie” (Wisløff, 1944, 4).
- ²⁰ Pontoppidan (1737), 493.
- ²¹ Verner Hansen (1987), 194-195.
- ²² Rosenius (2002), 59.
- ²³ Sangboken nr. 283, v. 2-3 gir tydeligvis en skildring av hans egen erfaring.
- ²⁴ Fra en typisk roseniansk sang. Sangboken nr. 771 v. 1.
- ²⁵ Vidar Haanes refererer og kommenterer et avsnitt hvor Rosenius synes å legge vekt på at den sovende synder må oppleve “en bestemt dag”, - “en underlig hændelse förutan vilken ingen kan varda salig” (Haanes (2000), 39).
- ²⁶ “Nå er den fattige synderen på et øyeblikk frelst, hellig og rikt Guds barn (dette er *nådens orden!*).” (Rosenius, (2002), 59. Se også *Lova Herren* nr. 357, v. 3.)
- ²⁷ Et uttrykk min bestefar brukte. Han ble selv omvendt i Skogn (trolig i 1913) da rosenianske forkynnere holdt møter i heimbygda mi.
- ²⁸ En herming etter rosenianske forkynnere i Ryfylke.
- ²⁹ Verner Hanssen (1987), 195.
- ³⁰ Om Rosenius’ innflytelse i Norge, se bl. a. Amlie (1877), 27-31 og Hogganvik i Rosenius, (2002), 5.
- ³¹ Sjaastad (2012 b), 32-33.
- ³² Wisløff (1944), 5.
- ³³ I 1975 og fra 1978 til 1982 hadde jeg kontor i samme etasje som Vinskei. Engang hadde vi diskutert et landsmøteprogram. Han stanset i døra på vei ut. Bredskuldret var han der han sto, og med kraft sa han: “Eg er bekjennande rosenianar.” Dermed tydeliggjorde han sin teologiske og åndelige profil for en ung medarbeider.
- ³⁴ Aalen (1945).
- ³⁵ Wisløff (1971), 484-485.
- ³⁶ Sangboken nr. 429, v. 3.
- ³⁷ Jf. uttrykket “Kall de frafalne tilbake til dåpens nåde” i den gamle kirkebønnen.
- ³⁸ Fast Grunn (1978), 23-24 (forfatter ikke angitt).
- ³⁹ At noen prøvde å rydde opp i fastlåste forestillinger, f.eks. om verdslig musikk, hører også med til bildet. (Se f.eks. Sirevåg (1974), 162-165.)
- ⁴⁰ Hope (1939), 13.
- ⁴¹ Haanes (2000), 45.
- ⁴² Dette er en grunntone i Vinskei bøker, se f.eks. Vinskei (1982) og Vinskei (1984). Vi vil se at den også preger hans brevsjelesorg.
- ⁴³ Det er ennå ikke mulig å få adgang til Vinskeis private brevsjelesorg.
- ⁴⁴ Det dreier seg her om spørsmål som tvil, spiritisme, moderne religiøsitet, antroposofi, skriftsyn, kvinnelige prester, selvbylde, vranglære, evolusjon, spørsmål om eskatologi. Brev om medisinske spørsmål ble på 70-tallet gjengitt og besvart av dr. Hinderaker og dr. Enstad. De er ikke inkludert i tallet.
- ⁴⁵ Se Bergem (2010), 39-40 om “Hermenevtisk kompetanse”.
- ⁴⁶ 77-2-18.
- ⁴⁷ 74-4-62.
- ⁴⁸ 75-3-22. Erfaringen som omtales i Rom 7:1-11 kommer gang på gang igjen også når Rosenius omtaler frelsestilegnelsen (Verner Hansen (1987), 207).
- ⁴⁹ 76-1-89. I slike sammenhenger er han sensitiv for ensomme kjempende sjeler og kunne sitere: “Han viste seg glad i vennenes rad, men hjertet var nær ved å breste. Men det var det ingen som visste” (se 79-3-37).
- ⁵⁰ 78-5-55.
- ⁵¹ 84-1-15.
- ⁵² “Det er så mange som tar en bestemmelse... Men de har ikke opplevd den personlige vekkelse med syndenød og frelsesopplevelse. De har ikke fått åpenbart for sitt hjerte det som Jesus gjorde for dem. ... gir opp og glir ut i verden igjen” (73-4-65, se også 83-2-21).
- ⁵³ 78-1-50-51.
- ⁵⁴ 84- 10-14.
- ⁵⁵ 84-10-14.
- ⁵⁶ “Men noget besynderligt og modsigende er det, at der snart advares mere imod at stole paa Bønnen, end der formanens til at øve Bønnen, og dog betones den Sannhed meget stærkt, ‘at vi intet formaae i os selv’” (Amlie (1872), 29).
- ⁵⁷ 78-5-53.
- ⁵⁸ 79-4-41.
- ⁵⁹ 82-1-18.
- ⁶⁰ 74-5-61. Samme metaforen benyttes også i 79-2-40.
- ⁶¹ “Typisk er at de som kommer inn i en kallskonflikt, får problemer med å tro seg frelst” (85-2-14).
- ⁶² 79-4-39.

⁶³ 83-2-21.

⁶⁴ 84-9-15, jf. tilsvarende uttryksmåte i 85-1-15.

⁶⁵ Jf formuleringene i forklaringen til 3. trosartikkel: “Men Den Hellige Ånd har kalt meg *ved evangeliet*...”

⁶⁶ 84-2-17.

⁶⁷ 83-2-17.

⁶⁸ 82-1-19 Til unge som ikke *fikk til* den åndeligheten som karismatiske venner vitnet om, kunne trøsten være: “I han (Kristus) har du rettferd og alle Guds rikdomar. Hald fast på det, og lat deg ikkje forvirra.” (78-4-52) Den grunnleggende “saliggjørelsens orden” knyttet til lov og evangelium er altså noe som trues ved den stadige talen om åndsopplevelser.

⁶⁹ 77-4-61. I 78-4-58 anbefaler han helt konkret roseniansk litteratur.

⁷⁰ 73-1-84.

⁷¹ “For det første står det i Guds Ord at alle som er kommet til troen på Jesus, er døpt med Guds Ånd. 1 Kor 12:13. Vi fikk Kristi Ånd og Barnekårets Ånd” (85-1-15).

⁷² 78-4-52.

⁷³ 79-4-42.

⁷⁴ 77-4-64.

⁷⁵ Jf. Wisløff (1950), s 502-508.

⁷⁶ Også her står han i en typisk roseniansk tradisjon. Hagesæther siterer et sted en typisk rosenianer: “Slut op med at lede i dit Hjerte efter Beviserne for din Barneret hos Gud. Slut op med at lede inde i dit Hjerte efter dit Borgerbrev paa Himlene. De dokumenter findes ikke der. De findes i Ordet, i Ordet, i Ordet.” (Hagesæther, (1991), 95.)

⁷⁷ Han behandler dette grundig i 75-3-18.

⁷⁸ 80-4-47.

⁷⁹ 75-3-18.

⁸⁰ Verner Hansen (1987), 209-211. Dette måtte virke trøstefullt overfor dem som opplevde “oppskriften”, “saliggjørelsens orden” som “en tyngende byrde” (Kristensen (1987 b)).

⁸¹ “Du vet vel om at du er värdefull”, *Cantarellen* (1984) nr 18.

⁸² 81-5-25. Vinskei var ikke fremmed for psykiske problemstillinger, se 79-1-35.

⁸³ 83-5-18.

⁸⁴ 78-5-55 Til en som er alene kristen i klassen, skriver han: “Derfor skal du kvar einaste dag gje hjarte ditt til Jesus og seia at du vil høyra han til. Han vil hjelpe deg i kristenkampen på den smale veg til himlen” (80-6-39).

⁸⁵ 74-6-84.

⁸⁶ 77-6-54. Se også sterke utsagn om porno og blader som Romantikk (76-6-23; 81-6-13; 75-6-39). To ganger kommer “Vær varsom”-forkynnelsen i form av en fortelling om en grevinne som skulle ansette en person hos seg. Søkerne til stillingen fikk spørsmål om hvordan de ville takle en kjøretur langs en smal vei oppe i en bratt fjellskrent. Han som hun endelig ansatte, sa: “Jeg vil kjøre så langt inntil fjellet som mulig.” (83-6-17).

⁸⁷ 82-2-36, se også 75-2-32, 78-3-30, 81-6-13 og 76-6-23.

⁸⁸ “Syndens lyst må ha en ende, ellers er Guds nåde spilt” (82-3-20).

⁸⁹ 81-6-10.

⁹⁰ 83-1-14.

⁹¹ 79-1-39.

⁹² 83-1-26 og 72-3-42. I forbindelse med kjennetegnene på en levende tro, tyr han nok til pietismens formuleringer om det nye menneske. Men vi merker straks at han i hvert punkt føyer til typisk rosenianske perspektiver (81-1-14).

⁹³ 74-6-84.

⁹⁴ Se Sangboken nr. 429, v. 3 og 283, v. 6 og Verner Hansen (2010), 218-221.

⁹⁵ 74-1-61.

⁹⁶ 84-3-15.

⁹⁷ 73-4-66.

⁹⁸ 77-3-23.

⁹⁹ 73-2-21; 75-5-67; 73-5-18; 74-1-60.

¹⁰⁰ Asheim (1976).

¹⁰¹ Asheim (1976), 146.

¹⁰² Asheim (1976), 147.

¹⁰³ Se drøfting hos Austad (2008), 298-299.

¹⁰⁴ 83-2-21.

¹⁰⁵ “Dåpen i funksjon”, Asheim (1976), 156.

¹⁰⁶ Se hans oppgjør med “illusjonen om den umistelige dåpsspire” (Asheim (1976), 150).

¹⁰⁷ Verner Hansen (1987), 219.

¹⁰⁸ Andersen (2006), 105-150.

¹⁰⁹ Bergem (2011), 48-73; 120-140. Dette preger også homiletisk litteratur, f. eks. Eldebo (1995), 61-62; 67-68; 87-88. Grevbo (2006) er mer historisk orientert og er noen steder inne på problemstillinger vi her har hatt for oss.

¹¹⁰ Andersen (2006 a), 103.

¹¹¹ Sjaastad (2012 a), 155-156.

¹¹² Okkenhaug, (2009), 131-133.

¹¹³ Fra Luthers forklaring til 2. trosartikkel.

¹¹⁴ Andersen (2006 a), 118. Les hele det aktuelle kapitlet "Narcissismens kultur", 87-128.

¹¹⁵ Andersen (2006 b), 44-59.

¹¹⁶ Andersen (2006 a), 195-284.

¹¹⁷ Andersen (1996), 66-74.

¹¹⁸ En innføring i norske gjennomsnitts-tenåringers religiøse forestillinger ved årtusenskiftet finnes bl. a hos Birkedal (2001).